

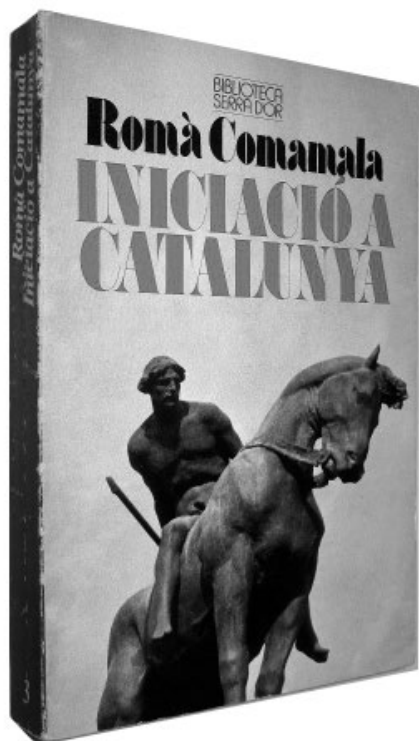
Romà Comamala (1921-2000)

Un escriptor massa desconegut

Miquel M. Gibert Pujol
Doctor en Filologia Catalana
Universitat Pompeu Fabra

I.-

A primers de 1990 la revista Serra d'Or em va proposar una col·laboració bimestral a les seves pàgines sobre qüestions de teatre català. Vaig decidir de parlar-hi sobretot del teatre i dels autors del país. L'opció no era arbitrària sinó que responia al desig de contribuir, tan modestament com es vulgui, és clar, a donar a conèixer una tradició tinguda en compte molt parcialment. Per aquest motiu, vaig dedicar una part important d'aquells articles a dramaturgs que, malgrat haver escrit un conjunt d'obres notables, havien caigut en l'oblit o no eren, al meu entendre, prou valorats.

No cal dir que, considerant tot això, mossèn Romà Comamala (Barcelona, 1921-Vilabella, 2000), havia de tenir un lloc destacat en aquelles col·laboracions i en conseqüència, li vaig dedicar el segon article de la sèrie. Abans, li havia enviat alguna carta comentant-li, com a simple lector, algun dels volums de teatre que havia anat publicant des de finals dels anys setanta. Sempre m'havia contestat amb correcció i amb cordialitat, però la nostra relació no havia passat de ser escadussera i només epistolar. Però llavors, a l'hora de preparar el text per a Serra d'Or, li vaig enviar una carta en què li demanava diversos aclariments que, sens dubte, me n'havien de facilitar la redacció.

Ell em va respondre de seguida i amb una gran precisió i, al mateix temps, em va convidar a visitar-lo a Vilabella. Així doncs, un dissabte de primers de juliol del noranta, la meua dona i jo vam fer cap a la rectoria, on Romà Comamala, acompanyat de la senyora Josefina Rull, la majordona, sempre tan atenta, ens va rebre amb una educació exquisida i una mica cerimoniosa. Després, ens va mostrar detingudament la casa, el pati i la col·lecció de pintura religiosa que havia reunit al segon pis, i ens va parlar dels projectes literaris i artístics que tenia. Ens en vam acomiadar oferint-li casa nostra a Barcelona...

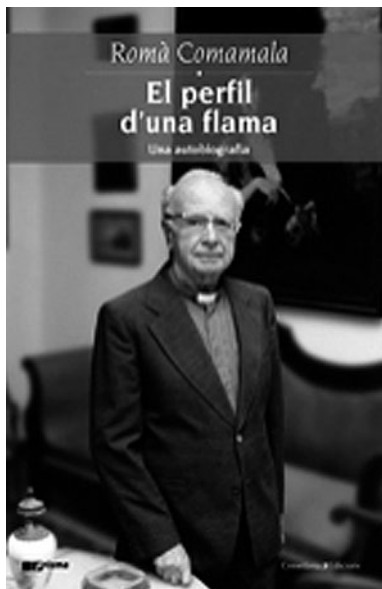
Al cap de pocs dies ens va tornar la visita, i des d'aleshores i durant nou anys, va visitar-nos amb una certa regularitat. Sovint es quedava a dinar, i així, a la sobretaula, podíem parlar tranquil·lament una bona estona. D'aquesta manera vam anar coneixent amb un cert detall els esforços que feia per tirar endavant la Fundació Comamala destinada a salvaguardar la col·lecció pictòrica que havia reunit, la il·lusió que posava en els espectacles folklòrics de l'estiu al pati de la rectoria, la tenacitat amb què escrivia textos

dramàtics, novel·les, contes... Gairebé a cada visita em portava una obra i em demanava que la llegís i la hi comentés. Jo procurava fer-ho amb puntualitat i tan bé com sabia. Això li agradava molt perquè, literàriament, se sentia defraudat i de vegades fins i tot angoixat per l'escassíssim reconeixement que havia obtingut el seu treball. D'altra banda, era freqüent que, en lliurar-me una peça nova, em digués que aquella seria l'última. Però l'anunci no es feia mai realitat, i quan tornava al cap d'uns mesos, em duia una altra obra que, aquella sí, havia de ser la darrera... Fins a l'últim any de vida no va deixar d'escriure.

2.-

Romà Comamala es considerava, per damunt de tot, un poeta tràgic. Certament ho era, encara que l'expressió avui pugui resultar anacrònica. A partir d'aquesta idea de tragèdia i poesia, l'escriptor sempre va tenir el teatre, la literatura dramàtica, com la manifestació estètica més adequada a la seva sensibilitat. Les primeres peces que va escriure daten de l'època d'estudiant de Belles Arts, tot i que no en va editar cap fins a finals de la dècada dels cinquanta: *Jeremies a Tafnis* (1958) i *Judit* (1959). Després de divuit anys sense publicar teatre, Comamala va donar a conèixer en divuit anys més, entre 1977 i 1995: cinc volums de *Variacions sobre mites grecs*, tres de *Peces breus*, dos de *Peces mínimes*, un de titulat *Rumb a Paititi* i altres peces i el recull Teatre. Ha deixat inèdits un volum de *Peces breus*, dos de *Peces mínimes* i un nombre considerable d'altres obres d'èpoques diferents. En conjunt, la seva literatura dramàtica arriba a una norantena de textos de llargada diversa.

L'escriptor usa molt freqüentment, en el seu teatre, arguments bíblics, mitològics, llegendaris o històrics per donar una visió profundament tràgica de l'existència humana d'acord amb conceptes que procedeixen de l'esteticisme de finals del segle XIX. Hi resulta recurrent la figura de l'artista que només aconsegueix plenament la bellesa redemptora al preu de morir per una forma o altra d'art. De vegades, aquesta bellesa s'hi confon amb l'amor i llavors és per aquest sentiment, profundament idealitzat, que l'individu es lliura a la mort. La impossibilitat de la felicitat humana s'hi fa evident i l'esperança d'aconseguir-la cal situar-la, si de cas, en l'eternitat de la contemplació divina. Només en Déu es fonen amor, bellesa i veritat i, per tant, la condició terrenal de l'home és radicalment tràgica, com ho demostra l'obra dels pares fundadors de la gran tradició literària occidental

que eren, per a Romà Comamala, els autors tràgics grecs. D'altra part, el conjunt de la producció teatral de l'autor –que, juntament amb l'autobiografia *El perfil d'una flama*, és la part més atractiva de la seva labor literària– no es pot entendre bé si no se la posa en relació, encara, amb una antiga polèmica dramaturgicament molt interessant que va ocupar diversos sectors de la intel·lectualitat catalana entre la fi del segle XIX i els primers anys del XX: en realitat, una llarga i àmplia reflexió sobre la necessitat d'un teatre poètic a Catalunya, que va quedar molt ben especificada i resumida, sobretot, a l'enquesta que la revista *Teatralia* va presentar a les seves pàgines entre el 1908 i el 1909.

La necessitat d'aquesta mena de literatura teatral hi va ser defensada tant per autors vinculats al modernisme com al llavors naixent noucentisme, i amb el pas dels anys es van aconseguir aportacions notables de Joan Maragall, Ramon Vinyes, Ambrosi Carrion i altres, però no es va assolir un model de gran acceptació popular, amb estrenes regulars i de llarga trajectòria, fins a l'aparició de la figura de Josep M. de Sagarra com a dramaturg el 1918 i al seguit d'obres representades fins al 1961, any de la seva mort. Al meu entendre, la literatura escènica de Romà Comamala és un resultat tardà d'aquella reflexió, però que demana ser estudiat a fons, perquè si bé proposa un tipus de teatre poètic –no necessàriament en vers–, s'allunya de manera clara del teatre poètic sagarrià, es vincula reiteradament a determinats postulats estètics –classicistes i decadentistes alhora (cal estudiar necessàriament les influències en Comamala de D'Annunzio, Maeterlinck i el preraphaelisme)– i incorpora elements filosòfics i dramàtics posteriors que el relacionen amb el denominat existencialisme cristià de Gabriel Marcel, amb les experiències teatrals de Paul Claudel i, potser, amb l'anàlisi teològica de la bellesa d'Urs Von Balthasar.

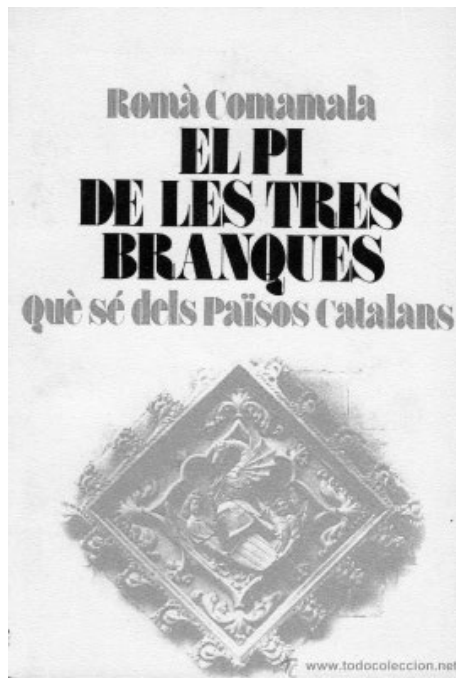
L'aïllament personal de l'autor, l'anacronisme real o suposat de les seves peces, la nul·la projecció escènica de la seva poesia dramàtica –com ell

mateix l'anomenava– i l'evolució del teatre del país durant els anys seixanta, setanta i vuitanta del segle passat en van fer impossible l'arribada a l'escenari, la pedra de toc de qualsevol tipus de literatura teatral. En definitiva, la figura i l'obra de Comamala van esdevenir realment insòlites.

Un esperit molt semblant al de la literatura dramàtica de l'autor –una unitat conceptual i emotiva indubtable– es manifesta en la seva poesia, inèdita amb l'excepció de *Poemes d'Adam* (1967). Es tracta d'uns poemaris arravatadament lírics, de vegades narratius i al·legòrics, apassionats, i que potser culminen amb *Foc invisible*, una obra revisada un any escàs abans de la seva mort. A part de l'esmentat, quatre llibres més recullen la seva labor poètica.

La narrativa, no publicada, potser és la part més desigual de la producció de Romà Comamala. Consta de dos llibres de relats –*Els contes del senyor Calvet* i *Vil·la Paulina i altres relats*– i dues novel·les –*Lo senyor de la Barquera* i *Confiteor*. Però cal afegir-hi *El perfil d'una flama*, l'excel·lent autobiografia publicada el 2007 i en la qual em centraré en l'apartat següent d'aquest article perquè, ara com ara, és l'obra de Comamala que el lector té més a l'abast.

Paradoxalment, dos llibres de divulgació historico cultural, *Iniciació a Catalunya* (1975) i *El Pi de les Tres Branques* (1977), li van donar més notorietat, en l'inici de la transició política a la democràcia, que una obra creativa tan extensa com la que acabo de ressenyar aquí.

3.-

Sens dubte, el lector trobarà en les memòries de mossèn Comamala la millor prosa de l'autor. És clar que pot pensar, aquest lector hipotètic, que això no vol dir gran cosa si no té a l'abast altres textos narratius de l'escriptor que li permetin saber amb precisió de quin nivell qualitatiu cal partir. Per tranquil·litzar-lo, li puc assegurar que, considerat en ell mateix i comparant-lo amb els llibres de memòries de més anomenada, el volum que té a les mans és una obra important, sempre atractiva i amb moments esplèndids.

Es tracta d'unes memòries escrites en una prosa fluida, elegant i amena. Són tres virtuts estilístiques de primera categoria que faciliten l'accés del lector al món de l'autor, un món molt personal, amb molts replecs, que avui ja és passat, però d'un gran valor moral perquè les qüestions que planteja són permanents i presentades amb una llibertat no gens freqüent en un sacerdot. D'altra banda, Romà Comamala va trobar la manera, eficaçment literària, d'acostar-hi tant el lector amb una preparació cultural sòlida com el lector de coneixements més limitats.

Com a conseqüència del que acabo de dir, cal remarcar que *El perfil d'una flama* admet diverses lectures, que podríem resumir en dues: una de més superficial, simplement informativa i que busca, per damunt de tot, un entreteniment amè —i que no s'ha de menystenir perquè l'objectiu és ben lícit, tant humanament com literàriament—, i una altra de més profunda, on els interrogants i els dilemes culturals, socials i morals passen a primer terme a partir de la gran força suggeridora del text.

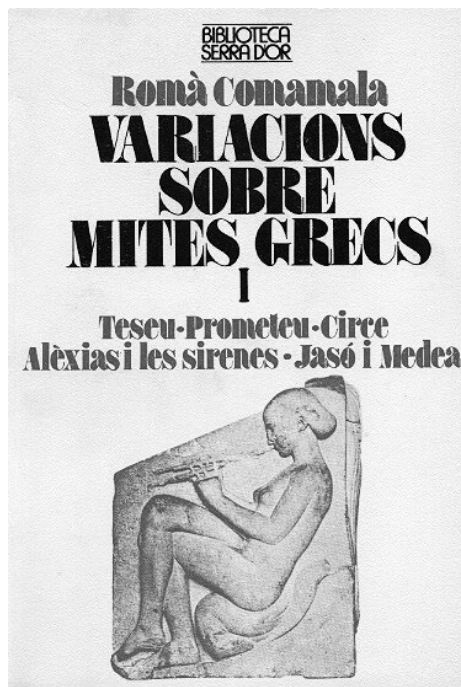
Com ja indicava el títol original, *El perfil d'una flama* és el primer volum d'una sèrie d'un o dos més que, en conjunt, havia de constituir l'autobiografia de Romà Comamala. Però la realitat no és aquesta, perquè l'autor no va deixar cap més llibre de memòries. Ara bé, això no lleva interès al volum de què disposem: la personalitat i el món de Romà Comamala ja hi apareixen sencers, presentats amb una llibertat no gaire freqüent en un sacerdot, encara que sigui en un concentrat literari que el lector atent sabrà interpretar sense gaires dificultats. En la tradició literària catalana, uns antecedents il·lustres de Comamala, en aquest aspecte, són Josep M. de Sagarra i Agustí Calvet, "Gaziel", autors d'unes *Memòries* i de *Tots els camins duen a Roma*, respectivament, textos que només abasten la infantesa

i la joventut de cada escriptor; unes memòries, en el cas de Sagarra, que tampoc no van ser completades per l'altre volum que n'havia promès l'autor, però que són, malgrat tot, un dels textos més atractius i interessants de la literatura catalana de tots els temps.

Hi ha una altra qüestió, estructural, que vincula l'autobiografia de Romà Comamala amb les Memòries de J. M. de Sagarra: en ambdues obres, els autors respectius es remunten als orígens coneguts de la tradició familiar per tal d'explicar la seva realitat personal i social. Encara més: la capacitat evocadora que demostren l'un i l'altre esdevé especialment brillant quan es remunten al passat que no van viure, però al qual han accedit a través de la memòria familiar, oral o escrita, i a través, també, de la seva habilitat per refer una època -en realitat, èpoques diverses- amb elements dispersos o incomplets i deixar-ne una pintura convincent per al lector d'avui.

Al costat del valor literari, indubtable al meu entendre, el text de Comamala té també un valor històric més que remarcable.

En els primers capítols del llibre, el lector hi trobarà, molt ben reflectida, la vida d'un sector de l'alta burgesia catalana dels anys vint i trenta del segle passat a través de l'experiència de la família Valls, propietària de la Banca Valls, a la qual pertanyia la mare de l'autor. Es tractava d'una família de la gran burgesia financera, pròxima al catalanisme de la Lliga Regionalista, i en la qual convivien els interessos monetaris amb els artístics. A partir d'aquesta circumstància, pren un gran relleu en *El perfil d'una flama* la figura de Nolasc Valls, pintor format a Roma, oncle de Romà Comamala i guia humà i estètic de l'autor. Estic convençut que sense la influència del pintor Valls la personalitat de Comamala hauria estat, en bona part, diferent.

Des d'aquest punt de vista, la seva autobiografia fa recordar, de vegades, *Els Buddenbrook*, de Thomas Mann, especialment quan l'autor barceloní comença a emmirallar la davallada econòmica de la família materna, de la qual la fallida de la Banca Valls, com a conseqüència de l'enfonsament borsari de 1929, és la prova irrefutable. La gràcia literària de Comamala el du a aproximar-se a aquest món, complex i refinat de la seva infantesa, amb un recurs doble: de vegades s'hi acostava amb els ulls de l'infant que va ser; d'altres, amb la perspectiva d'home madur i la distància que li donen els anys passats. Amb una gran delicadesa passa d'un enfocament a un altre i aconsegueix crear un veritable joc de miralls que torna la lectura fascinant.

Romà Comamala arriba a la màxima intensitat dramàtica —però amb una gran economia de mitjans—, amb pàgines que impressionen profundament, com les dedicades a la mort del germà, Víctor Comamala, en els capítols en què reflecteix les experiències de la Guerra Civil i els primers anys de la postguerra. A les pàgines de la seves memòries, hi perviuen amb una intensitat extraordinària la Barcelona bombardejada i afamada de 1938, la ciutat atemorida, desconcertada i, al mateix temps, travessada d'una estranya alegria, que rep les forces franquistes el gener de 1939; les relacions humanes que l'autor, aleshores jove jove, estableix amb el món de l'art —la dansa, l'escenografia i el teatre, la música— durant els primers anys quaranta... En aquest període, la figura de la mare —una dona molt culta, trasbalsada durant molts anys per la mort del fill gran— ocupa el primer pla de l'atenció de l'escriptor, que en fa un retrat ple de matisos, magnífic.

Els capítols en què l'autor recull l'impacte de la crisi moral que el du a descobrir la plenitud de la fe religiosa i, després, a optar per la vida monàstica abunden en suggeriments i reflexions que, tanmateix, gairebé mai no se'ns fan explícits, perquè Comamala no suspèn la narració per presentar al lector disquisicions més o menys pertinents sinó que, com a creador de raça que va ser, acompanya el text narratiu d'un subtext profund i atractiu. L'autor de *El perfil d'una flama* hi aconsegueix dibuixar molt bé l'inici de la tensió que dominarà la seva vida adulta: les possibilitats i les impossibilitats de conciliació entre vida religiosa, sacerdotal i esperit d'artista.

La visió tràgica de l'existència que Romà Comamala desenvolupa

àmpliament en el teatre i la poesia, el lector la pot trobar molt ben condensada a l'autobiografia, i a més en podrà veure les causes i les primeres manifestacions, que mai no seran posades en dubte per l'evolució de l'autor. En aquest aspecte, cal subratllar la seva habilitat expressiva per implicar íntimament el lector en l'experiència personal, complexa, a la vegada lluminosa i ombrívola, que el convida a compartir.